

LEGALNOST IN ILEGALNOST

Materialistični nauk o spremembi okoliščin in vzgoje pozablja, da okoliščine spreminjajo ljudje in da mora vzgojitelj sam biti vzgajan.

Marx: *Teze o Feuerbachu*

Kot pri vsakem vprašanju, ki se nanaša na oblike delovanja, so za raziskovanje legalnosti in ilegalnosti v razrednem boju proletariata gibala in težnje, ki iz njih izvirajo, pogosto bolj pomembni in pojasnjujoči, kot gola dejstva. Golo dejstvo legalnosti ali ilegalnosti dela delavskega gibanja je namreč tako zelo odvisno od zgodovinskih »naključij«, da z njihovo razčlemba ne moremo vedno priti do načelnega spoznanja. Še tako oportunistična ali celo družbeno izdajalska stranka lahko postane v določenih primerih ilegalna. Narobe pa si prav lahko zamislimo razmere, v katerih lahko najbolj revolucionarna in kompromisom najbolj sovražna komunistična partija začasno deluje skoraj popolnoma legalno. Ker ta poteza ne zadostuje za razločevanje, moramo razčleniti vzroke za legalno ali ilegalno taktiko. A tudi tu se ne smemo zadovoljiti zgolj z abstraktnim ugotavljanjem motivov in namenov. Res je sicer, da se oportunisti zmeraj ločijo po tem, da poskušajo ohraniti legalnost za vsako ceno, revolucionarnih strank pa nikakor ne bomo ustrezno opisali, če bomo zanje trdili samo, da hočejo nasprotno, ilegalnost. V vsakem revolucionarnem gibanju so sicer obdobja, ko prevladuje ali pa je vsaj močna *romantika ilegalnosti*. Romantika pa je (razloge bomo pojasnili v nadaljevanju) prav gotovo otroška bolezen komunističnega gibanja, reakcija na legalnost za vsako ceno, ki jo vsako zrelo gibanje mora premagati in ki jo tudi gotovo premaga.

Kako naj torej marksistično mišljenje doume pojma legalnost in ilegalnost? Vprašanje se nujno vrača k splošnemu pomenu organiziranega nasilja, k problemu prava in države, v zadnji instanci k problemu ideologije. Engels je v svoji polemiki proti Dühringu sijajno ovrgel abstraktno teorijo nasilja. Dokaz, da temelji nasilje (pravo in država) »prvotno na ekonomski, družbeni funkciji«,¹ pa moramo — v skladu z Marxovim in Engelsovim naukom — pojasniti tako, da dobi ta sklop ustrezni ideološki izraz v mišljenju in čutenju ljudi, ki so podvrženi gospodstvu nasilja. To se pravi, da nasilne organizacije tako zelo ustrezajo (gospodarskim) življenjskim razmeram ljudi ali pa jim nasproti stopajo kot premoč, ki se jim zdi tako nepremagljiva, da jih čutijo kot naravne sile, kot svoje nujno življenjsko okolje in se jim zato *prostovoljno*

¹ *Anti-Dühring*, CZ, Ljubljana 1979, str. 246.

podrejšajo. (Kar pa ne pomeni, da nanje *pristajajo*.) Čeprav je res, da lahko nasilna organizacija obstaja le takrat, če se lahko s silo uveljavi proti upirajoči se volji posameznikov ali skupin, kadarkoli je to potrebno, pa sploh ne bi mogla obstajati, če bi morala med svojim delovanjem vsakič uporabiti silo. Če postane uporaba sile nujna, je s tem že dano dejstvo revolucije; organizacija nasilja je že v protislovju z gospodarskim temeljem družbe in to protislovje se zrcali v glavah ljudi tako, da v obstoječem redu stvari ne vidijo več naravne nujnosti in da proti nasilju nastopajo z nasiljem. Ne da bi zanikali gospodarsko bazo tega dejanskega stanja, moramo dodati, da se neka nasilna organizacija lahko spremeni le takrat, če se je že zamajala vera vladajočih in podjarmljenih razredov v to, da je obstoječi red edino mogoč. Zato je revolucija v produkciji *nujna predpostavka*. Prevrat sam pa lahko izvršijo le ljudje; ljudje, ki so se — duhovno in čustveno — emancipirali od moči obstoječega reda.

Ta emancipacija pa ne poteka mehanično vzporedno in sočasno z gospodarskim razvojem, ampak ga bodisi prehitava bodisi za njim zaostaja. Ko je v zgodovinski dejanskosti dana šele *težnja*, da postaja gospodarski temelj nekega družbenega reda vprašljiv, lahko ostaja in večinoma tudi obstaja kot gola ideološka emancipacija. V takšnih primerih teorija golo težnjo zgolj domisli in jo razlaga kot dejanskost, kakršna naj bi bila in jo kot »resnično« dejanskost postavlja nasproti »napačni« dejanskosti obstoječega. (Naravno pravo kot predigra meščanskih revolucij.) Po drugi strani je jasno, da se celo tiste skupine in množice, ki so po svojem razrednem položaju neposredno zainteresirane za uspeh revolucije, notranje odpovejo staremu redu šele *med* revolucijo (in zelo pogosto šele *po* njej), da rabijo nazorni poduk, da bi spoznale, katera družba ustreza njihovim interesom in da bi se notranje osvobodile starega dejanskega stanja.

Če te ugotovitve veljajo za vsak revolucionarni prehod iz enega družbenega reda v drugi, veljajo za družbeno revolucijo še toliko bolj kot za revolucijo, ki je predvsem politična. Politična revolucija sankcionira namreč samo gospodarskodružbeno stanje, ki se je v — gospodarski — dejanskosti vsaj deloma že uveljavilo. Na mesto starega pravnega reda, ki ga čutijo kot »nepravičnega«, postavi revolucija s silo novo »pravilno«, »pravično« pravo. V življenjskem družbenem okolju ne pride do nobene radikalne prestrukturacije. (Konzervativni zgodovinarji velike francoske revolucije tudi poudarjajo to relativno nespremenjenost »družbenih« razmer v tem obdobju.) Družbena revolucija pa spreminja ravno to okolje. In vsaka takšna sprememba je tako zelo v nasprotju z instinkti povprečneža, ki vidi v njej katastrofo, ki ogroža *življenje nasploh*, slepo naravno silo, kakršna sta poplava ali pa potres. Ker ni zmožen dojeti bistva procesa, se v svoji slepi obupani obrambi bojuje proti *nesoprednim pojavnim oblikam*, ki ogrožajo življenje, ki ga je vaju. Tako so se malomeščansko vzgojeni proletarci na začetku kapitalističnega razvoja upirali tovarni in stroju; tudi Proudhonovo teorijo lahko razumemo še kot odmev na te obupane obrambe starega socialnega okolja, ki so ga vajeni.

Tu lahko najlaže dojamemo revolucionarnost marksizma. Marksizem je nauk o revoluciji ravno zato, ker doume bistvo procesa (v nasprotju z njegovimi simptomi, pojavnimi oblikami), ker pokaže njegovo odločilno težnjo, ki v nasprotju z vsakdanjimi pojavi kaže v prihodnost. Ravno v tem je hkrati ideološki izraz osvobajajočega se proletarskega razreda. Ta osvoboditev poteka najprej kot dejansko upiranje najbolj neznosnim pojavom kapitalističnega go-

spodarskega reda in njegove države. Ti boji, ki so na sebi izolirani in ki — tudi če so uspešni — nikoli ne morejo biti dokončno uspešni, lahko postanejo zares revolucionarni le z *zavestjo* o svoji medsebojni povezanosti in povezanosti s procesom, ki nezadržno žene h koncu kapitalizma. Če je mladi Marx »reformo zavesti« postavil kot program, je že s tem anticipiral bistvo svoje poznejše dejavnosti. Njegov nauk namreč ni utopičen, ker izhaja iz dejansko potekajočega procesa in ker mu nasproti ne udejanja »idealov«, ampak razkriva le njegov avtohtoni smisel, a hkrati mora preseči to dejstveno danost ter usmeriti zavest proletariata k spoznanju bistva, ne pa k doživljanju neposredno danega. »Reforma zavesti,« pravi Marx, »je samo v tem, da priključimo svetu njegovo zavest, da ga zbudimo iz sanj o njem samem, da *mu razložimo njegove lastne akcije*... Potlej se bo pokazalo, da ima svet že dolgo samo sanjsko predstavo o neki stvari, ki bi se je moral zavedati, da bi jo dejansko imel.«²

Ta reforma zavesti je sam revolucionarni proces. Kajti do tega ovedenja lahko pride v samem proletariatu le počasi, po težkih in dolgih krizah. Če Marxov nauk izpeljuje vse teoretične in praktične posledice iz razrednega položaja proletariata (veliko prej, preden so postali zgodovinsko »aktualni«), tudi če ves ta nauk ni zgodovini tuja utopija, ampak spoznanje zgodovinskega procesa samega, pa iz tega nikakor ne izhaja, da se je proletariatski ovedel osvoboditve, ki jo je opravil Marxov nauk, čeprav v *posameznih akcijah deluje* v skladu s tem naukom. Ob neki drugi priložnosti³ smo opozorili na ta proces in poudarili, da se proletariatski že lahko zaveda nujnosti gospodarskega boja proti kapitalizmu, čeprav je politično še popolnoma pod pritiskom kapitalistične države. Kako zelo je to bilo res, dokazuje to, da je celotna Marxova in Engelsova kritika države popolnoma padla v pozabo, da so najpomembnejši teoretiki II. internacionale čisto preprosto sprejeli kapitalistično državo kot Državo, svojo dejavnost, svoj boj proti njej, pa so razumeli kot »opozicijo«. (Najbolj nazorno se to pokaže v polemiki med Pannekoekom in Kautskim l. 1912.) Postaviti se na stališče »opozicije« pomeni namreč, da je obstoječe sprejeto kot podlaga, ki je v bistvu nespremenljiva, »opozicija« pa si prizadeva le za to, da *znotraj* veljavnega okvira obstoječega doseže za delavski razred toliko, kolikor je mogoče doseči.

Seveda bi lahko o realnosti meščanske države kot dejavnika moči dvomili samo norci z glavo v oblakih. Bistvena razlika med revolucionarnimi marksisti in psevdomarksističnimi oportunisti je v tem, da prvi upoštevajo kapitalistično državo *zgolj kot dejavnika moči*, proti kateri je treba mobilizirati moč organiziranega proletariata, drugi pa jo dojemajo kot *institucijo onstran razredov*, za čigar obvladanje se v razrednem boju bojujeta proletariatski in buržoazija. S tem da državo dojemajo kot predmet boja, ne pa kot nasprotnika v sporu, so se — duhovno — že postavili na tla buržoazije in s tem že napol izgubili bitko, še preden so jo začeli. Vsaka državna in pravna ureditev, zlasti kapitalistična, se navsezadnje opira na to, da se njenega obstoja, veljavnosti njenih predpisov ne problematizira, ampak preprosto sprejema. Kršenje teh predpisov v *posameznih primerih* ni posebno nevarno za obstoj države, dokler te kršitve nastopajo v obliki zavesti *zgolj kot posamezni primeri*. Dostojevski je v svojih sibirskih spominih pravilno opozoril na to, da se čuti vsak zločinec kriv (ne da bi se zaradi tega kesal), da mu je čisto jasno, da je kršil zakone, ki veljajo

² Tretje pismo Rugeju, septembra 1843, MEID I, CZ, Ljubljana 1969, str. 146 sl. (podčrtal Lukács).

³ Prim. članek »Razredna zavest«.

tudi zanj. Zakoni torej veljajo tudi zanj, čeprav so ga osebni motivi ali pritisk razmer napeljali na to, da jih je kršil. Država te posamezne kršitve vselej zlahka obvladuje predvsem zato, ker njenega temelja niti za trenutek ne zamajajo. »Opozicija« pa se podobno vede do države: priznava, da je država po svojem bistvu zunaj razrednega boja, da razredni boj *neposredno* ne zadeva veljavnosti njenih zakonov. »Opozicija« torej bodisi poskuša zakone legalno spremeniti, a tako, da stari zakoni veljajo, dokler ne začno veljati novi, bodisi prihaja do posameznih izoliranih kršitev zakona. Kadar oportunisti povezujejo marksistično kritiko države z anarhizmom, ni to nič drugega kot navadna demagogija. Tu nikakor ne gre za anarhistične iluzije ali utopije, ampak za to, da državo kapitalistične družbe *že med njenim obstojem obravnavamo in presojujemo kot historični pojav*, da zato v njej vidimo golo tvorbo moči, ki jo po eni strani moramo upoštevati, toda samo v mejah njene dejanske moči, po drugi pa moramo vire njene moči kar se da skrbno in nepristransko raziskati, da bi odkrili točke, kjer je mogoče to moč oslabiliti in spodkopati. *Taka točka moči oz. šibkosti države pa je ravno način, kako se zrcali v zavesti ljudi.* Ideologija ni tu zgolj posledica gospodarske zgradbe družbe, ampak hkrati predpostavka njenega mirnega delovanja.

2.

Čim bolj postaja kriza kapitalizma čutno oprijemljiva dejanskost in ne več golo spoznanje marksistične analize, toliko pomembnejša postaja ta funkcija ideologije za usodo proletarske revolucije. Ko je bil kapitalizem notranje še trden, je bilo razumljivo, da so bile velike množice delavskega razreda *ideološko* še popolnoma na tleh kapitalizma. Toda dosledna uporaba marksizma je zahtevala, da se postavijo na stališče, za katerega niso bili zreli. Marx pravi: »Če hočemo spoznati neko zgodovinsko obdobje, moramo prekoračiti njegove meje«, to je, kadar gre za spoznanje *sedanjosti*, zares izjemen duhovni napor. Kritično moramo obravnavati celotno družbeno in kulturno okolje, pri čemer utegne biti arhimedova točka kritike — in to je odločilno — točka, od koder je mogoče razumeti vse te pojave, glede na dejanskost *sedanjosti* vendarle zgolj zahteva, torej nekaj »nedejanskega«, »gola teorija«, pri historičnem spoznanju preteklosti pa je prav sama *sedanjost* to izhodišče. To seveda ni nekakšna malomeščanska utopična zahteva, ki stremi h kakršnemu koli že »boljšemu« ali »lepšemu« svetu, ampak proletarska zahteva, ki predvsem jasno spoznava in izreka smer, težnjo in smisel družbenega procesa, zahteva, ki je s tem, da deluje v imenu tega procesa, obrnjena v *sedanjost*. S tem pa postane naloga še težavnejša. Tako kot je tudi najboljši astronom neodvisno od svoje kopernikanske vednosti podvržen čutni zaznavi, da sonce »vzhaja« itn., tako tudi najodločnejša marksistična razčlenitev kapitalistične države ne more nikoli odpraviti njene empirične dejanskosti. In to tudi ni njena naloga. Posebno duhovno stanje, v katerega naj marksistično spoznanje prestavi proletariat, je ravno v tem, da kapitalistično državo obravnava kot člen zgodovinskega razvoja. Zato država nikakor ni »naravno« okolje človeka kot človeka, ampak le realna danost, katere dejansko moč je treba upoštevati, ki pa ne more imeti nobene notranje pravice, da odloča o naših dejanjih. Veljavnost države in prava je torej treba obravnavati kot zgolj empirično obstajanje. Tako kot mora npr. jadralec skrbno paziti na smer vetra, ne da bi mu prepustil tudi smer

vožnje, pač pa mora prav narobe, kljub vetru in z njegovo pomočjo, ohraniti cilj, ki si ga je prvotno zastavil. A te človekove neodvisnosti v razmerju do upirajočih se naravnih sil, ki si jo je postopoma pridobil med dolgim zgodovinskim razvojem, proletariat danes še nima dovolj glede na pojave družbenega življenja. To pa je tudi razumljivo. Naj so namreč v posameznih primerih prisilni ukrepi družbe še tako grobi in brutalno materialni, je moč sleherne družbe v bistvu duhovna moč, od koder se lahko osvobodimo le s spoznanjem. In sicer ne zgolj z abstraktnim spoznanjem, ki ostaja v glavi (takšnega so imeli mnogi »socialisti«), ampak s spoznanjem, ki je postalo meso in kri, oz. kot pravi Marx, spoznanje, ki je »praktično-kritična dejavnost«.

Tako spoznanje je zaradi aktualnosti krize kapitalizma mogoče in hkrati nujno. Mogoče postane, ker samo življenje zaradi krize dovoli, da lahko družbeno okolje, ki smo ga vajeni, vidimo in doživimo kot problematično. Za revolucijo pa postane tako spoznanje odločilno in zato nujno, saj je dejanska moč kapitalistične družbe tako omajana, da je ta družba ne bi več mogla uveljaviti s silo, če bi ji proletariat zavestno in odločno postavil nasproti lastno moč. To pa preprečuje čisto ideološka ovira. Široke množice proletariata doživljajo državo, pravo in gospodarstvo buržoazije še sredi smrtne krize kapitalizma kot edino možno okolje svojega obstoja, ki ga je treba sicer v marsičem izboljšati (»ureditev produkcije«), ki pa je vendarle »naravna« baza »Družbe«.

To je svetovnonazorski temelj legalnosti. Legalnost ni zmeraj zavestna izdaja, niti ni zmeraj zavestni kompromis, marveč je naravna in instinktivna usmeritev k državi, k tvorbi, v kateri vidi tisti, ki je dejaven, edino trdno točko v kaosu pojavov. Ta svetovni nazor je treba premagati, če naj komunistična partija ustvari zdravo podlago tako za legalno kakor tudi za ilegalno taktiko. Kajti romantika ilegalnosti, s katero se začenja vsako revolucionarno gibanje, po jasnosti le redko presega raven oportunistične legalnosti. Da tako kot vse pučistične težnje očitno podcenjuje dejansko moč, ki jo ima kapitalistična družba v kriznem obdobju, je sicer pogosto zelo nevarno, a to je le simptom zla, za katerim bolega celotna smer: ni dovolj nepristranska do države kot golega dejavnika moči, kar je konec koncev posledica tega, da ne vidi povezav, ki smo jih pravkar razčlenili. Če dobijo ilegalna bojna sredstva in metode posebno posvetitev, če se poudarja njihova posebna, revolucionarna »pristnost«, pa se legalnosti obstoječe države vendarle pripisuje določena veljavnost in ne zgolj empirična bit. Kajti upor zoper zakon kot zakon, dajati prednost nekaterim dejanjem zaradi njihove ilegalnosti pomeni namreč ravno, da pravo ostaja za tistega, ki tako ravna, še naprej obvezujoče in veljavno. Če pa smo popolnoma, komunistično nepristrani do prava in države, potem zakon in njegove izračunljive posledice niso nič bolj pomembni (a tudi nič manj pomembni) kakor katero koli drugo zunanje dejstvo našega življenja, ki ga moramo upoštevati, ko presojamo možnosti za uresničitev takega dejanja. Možnosti kršitve zakona torej ne smemo bolj poudarjati kot, denimo, možnosti, da na pomembnem potovanju z vlakom dobimo zveze. Če ni tako in če kršitvi zakona dajemo patetično prednost, je to znamenje, da je pravo, četudi z obrnjenim predznakom, ohranilo svojo veljavnost, da je še vedno zmožno notranje vplivati na dejanja, da resnična, notranja emancipacija še ni bila dosežena. Na prvi pogled se zdi to razlikovanje nemara dlakocepsko. Če pa pomislimo, kako zlahka so se tipične ilegalne stranke, vzemimo, ruski socialni revolucionarji, vrnile k buržoaziji, kako zelo so tista prva zares revolucionarna ilegalna dejanja, ki niso bila več romantično heroične kršitve posameznih zakonov,

ampak odstranitev in razbitje celotne meščanske pravne ureditve, razkrile ideološko ujetost teh »junakov ilegalnosti« v buržoazne pravne pojme, tedaj se pokaže, da vendarle ne gre za prazno in abstraktno konstrukcijo, ampak za opis resničnega dejstvenega stanja. (Spomnimo se na Borisa Savinkova, ki ni bil le znameniti organizator skoraj vseh velikih atentatov med carizmom, ampak tudi eden prvih teoretikov romantično etične ilegalnosti, ki se danes bojuje v taboru bele Poljske proti proletarski Rusiji.)

Če postane torej vprašanje legalnosti in ilegalnosti za komunistično partijo *zgolj taktično vprašanje*, celo vprašanje trenutne taktike, ki je komaj zmožna dati obče smernice, ker je treba zanjo odločati glede na *trenutno koristnost*, tedaj lahko to popolnoma nenačelno stališče edino praktično-načelno odkloni veljavnost meščanske pravne ureditve. Takšne taktike komunistov ne narekuje le smotrnost. Ne le zato, ker lahko njihova taktika samo tako postane dejansko prožna in prilagodljiva za ravnanje, ki je potrebno v danem trenutku; ker je treba legalna in ilegalna orožja nenehno zamenjevati in jih pogosto celo v istih zadevah uporabljati hkrati, da bi se lahko zares učinkovito bojevali proti buržoaziji, marveč tudi zaradi revolucionarne samovzgoje proletariata. Kajti proletariat se lahko osvobodi ideološke ujetosti v življenjske oblike, ki jih je ustvaril kapitalizem, le tedaj, če se nauči ravnati tako, da te življenjske oblike ne morejo več notranje vplivati na njegovo delovanje, če postane do njih kot motivov popolnoma ravnodušen. Zaradi tega seveda nič manj ne besni proti njihovemu obstoju in si goreče želi, da bi jih uničil. Prav narobe, v tem notranjem razmerju lahko šele postane kapitalistični družbeni red za proletariat zaničevanja vredna mrtva, a ubijajoča ovira za zdrav človeški razvoj, vendar neogibno potrebna za zavestno in trajno revolucionarno vedenje proletariata. Ta samovzgoja proletariata, v kateri se razvije njegova »zrelost« za revolucijo, je dolg in težaven proces, ki je toliko dolgotrajnejši, čim bolj sta v neki deželi razvita kapitalizem in meščanska kultura, čim bolj je torej proletariat ideološko okužen s kapitalističnimi oblikami življenja.

Na srečo (seveda nikakor ne naključno) se z zahtevami tega vzgojnega prizadevanja ujema tudi neogibna potreba po presojanju revolucionarnega smotrnega delovanja. Če je na primer v dodatnih težah k vprašanju parlamentarizma na 2. kongresu III. internacionale določeno, da je parlamentarna frakcija nujno popolnoma odvisna od — morebitnega ilegalnega — centralnega komiteja partije, ni to neogibno potrebno *zgolj* za enotno delovanje, ampak se s tem v zavesti širokih proletarskih množic vidno zmanjša ugled parlamenta (na katerem temelji samostojnost parlamentarne frakcije, trdnjave oportunistma). Koliko pa je to zares nujno, pa vidimo iz tega, da se je, denimo, angleški proletariat, ker je *notranje pripoznaval* takšne instance, v svojih dejanjih zmeraj preusmeril na oportunistične tire. Neplodnost izključno protiparlamentarne »neposredne akcije« in neplodnost razprav o prednosti ene metode pred drugo dokazujeta, da sta obe na podoben način, čeprav v obratnem razmerju, ujetnici meščanskih predsodkov.

Hkratna in sukcesivna uporaba legalnega in ilegalnega orožja je nujna tudi zato, ker je mogoče šele s tem razkriti pravno ureditev kot grobi aparat moči za kapitalistično zatiranje, kar je predpostavka za nepristransko revolucionarno vedenje do prava in države. Če je katera koli od obeh metod izključena, ali če ne prevladuje, ali celo če na nekaterih področjih načelno uporabljajo samo njo, ima buržoazija odprto možnost, da v zavesti množic še naprej ohrani svojo pravno ureditev kot pravo. Med glavnimi smotri de-

271 javnosti vsake komunistične partije je tudi to, da prisili vlado svoje dežele, da krši svojo lastno pravno ureditev in prisili legalno stranko socialnih liberalcev, da odkrito podpira to »kršitev prava«. Četudi je to lahko kapitalistični vladi kdaj pa kdaj v prid, denimo, tako kot nacionalistični predsodki zameglijo jasen pogled proletariata, pa ostane zanjo toliko bolj nevarno takrat, ko se začena proletariati združevati za odločilen boj. To, ta previdnost zatiralcev, ki nastaja iz takšnega razmišljanja, je vir tistih usodnih iluzij o demokraciji, o miroljubnem prehodu v socializem, ki jih podpira zlasti to, da oportunisti vztrajajo pri legalnem stališču in s tem omogočijo vladajočemu razredu, da tako ravna. Samo trezna stvarna taktika, ki drugega za drugim uporablja tako vsako legalno kakor tudi vsako ilegalno sredstvo in ki jo vodi izključno smotrnost, bo lahko to vzgojo proletariata usmerila na pravi tir.

3.

Boj za oblast bo to vzgojo proletariata lahko začel, zanesljivo pa je ne bo mogel dokončati. Da je prevzem oblasti nujno »prezgoden«, kakor je to Roza Luxemburg spoznala že pred mnogimi leti, se kaže predvsem v tem ideološkem pogledu. Veliko pojavov iz prvih obdobij vsake diktature proletariata je posledica prav tega, da je bil proletariati prisiljen polastiti se oblasti v času in v duhovnem stanju, ko se je meščanski družbeni red na tihem še imel za pravzaprav legalni red. Tudi vlada svetov se tako kot vsaka pravna ureditev opira na tole: da jo priznavajo kot legalno tako široke množice prebivalstva, da mora uporabiti nasilje le v posameznih primerih. Seveda je že od vsega začetka jasno, da je buržoazija takoj na začetku nikakor ne bo priznavala. Razred, ki se je skozi vrsto generacij navadil vladati in uživati privilegije, se ne bo mogel kar tako sprijazniti z golim dejstvom enega poraza, ne bo kar tako prenesel nove ureditve. Treba ga je najprej ideološko zlomiti, šele potem bo lahko prostovoljno služil novi družbi in njene odločbe priznal kot legalne, kot pravno ureditev, ne pa zgolj kot groba dejstva trenutnega razmerja sil, ki ga je mogoče že jutri preobrniti. Naivna iluzija je misliti, da je mogoče upor, naj se izraža kot odkrita protirevolucija ali pa prikrita sabotaža, zlomiti s takšnimi ali drugačnimi koncesijami. Prav narobe. Diktatura svetov na Madžarskem priča o tem, da vse te koncesije, ki so bile tam seveda zmeraj tudi koncesije socialni demokraciji, samo krepijo zavest moči prej vladajočega razreda, odlagajo njegov notranji pristanek na gospodstvo proletariata in ga celo onemogočajo. Še bolj usodno pa vpliva ta umik moči sovjetov pred buržoazijo na ideološko vedenje širokih plasti malomeščanstva. Za njihovo razredno zavest je namreč značilno, da jim država dejansko nastopa kot država nasploh, kot Država, kot abstraktno vzvišena tvorba. Zelo je torej odvisno od samega proletariata — če seveda odmislimo spretno gospodarsko politiko, ki lahko nevtralizira posamezne skupine malomeščanstva — ali se mu bo posrečilo zagotoviti svoji državi takšno avtoriteto, ki je zmožna ustreči veri v avtoriteto teh plasti, njihovemu nagnjenju k prostovoljni podreditvi »Državi«. Nihanje proletariata, nevera v lastno poklicanost za vladanje lahko torej te plasti zopet vrže v naročje buržoazije, v odkrito protirevolucijo.

272 Vendar pa se lahko s spremembo funkcije razmerja med legalnostjo in ilegalnostjo v diktaturi proletariata, s spremembo nekdanje ilegalnosti v legalnost in narobe, emancipacijski proces, ki se je začel v kapitalizmu, kvečjemu nekoliko pospeši, ni pa ga mogoče naenkrat dokončati. Tako kot ne more

buržoazija zaradi poraza zgubiti občutka za svojo legalnost, tako tudi proletariat ne more z eno zmago doseči zavesti o lastni legalnosti. Ta zavest, ki je lahko v kapitalizmu zorela le počasi, bo tudi med diktaturo proletariata le postopoma končala proces svojega zorenja. Prva doba to zorenje celo na različne načine ovira. Kajti proletariat, ki je začel vladati, šele zdaj spozna duhovne rezultate, ki so gradili kapitalizem in ga ohranjali. Dobi ne le veliko jasnejši vpogled v kulturo meščanske družbe kot prej, pač pa tudi duhovni dosežki, potrebni za vodenje gospodarstva in države, preidejo v zavest širokih plasti proletariata šele po osvojitvi oblasti. Proletariat velikokrat tudi ni imel ne vaje ne tradicije za samostojno, odgovorno ravnanje, tako da čuti nujnost, da tako ravna, pogosto prej kot breme kot osvoboditev. Navsezadnje se tistim plastem proletariata, ki zasedajo veliko vodilnih mest, zaradi malomeščanskih, pogosto celo meščanskih življenjskih navad, prikazuje kot tuje, skorajda sovražno ravno to, kar je na novi družbi novo.

Vse te ovire ne bi bile zares nevarne in bi jih bilo mogoče zlahka premagati, če ne bi bila buržoazija, katere funkcija ideologije v zvezi z legalnostjo in ilegalnostjo se je podobno spremenila, v tem pogledu veliko zrelejša in razvitejša kot proletariat (vsaj v času, ko se mora bojevati proti nastajajoči proletarski državi). Buržoazija pač z isto naivnostjo in zaupanjem vase, s katerima je prej dojemala lastno pravno ureditev kot legalno, zdaj dojema pravno ureditev proletariata kot ilegalno. To, da mora proletariat, ki se bojuje za oblast, videti v buržoazni državi golo dejstvo, goli dejavnik moči, zdaj instinktivno živi v buržoaziji. Boj z buržoazijo je torej za proletariat kljub temu, da je dosegel državno oblast, še vedno boj z neenakim orožjem, dokler proletariat ne dobi prav te naivne gotovosti, da je edino njegova pravna ureditev legalna. Ta razvoj pa zelo ovira duhovno stanje proletariata, ki so mu ga med njegovim osvobodilnim procesom privzgojili oportunisti. Ker se je navadil, da obdaja kapitalistične ustanove s sijem legalnosti, se tega težko odvaja, ko ima opraviti z njihovimi ostanki, ki se bodo še zelo dolgo ohranjali. Proletariat ostane po osvojitvi oblasti duhovno še ujet v pregrade kapitalističnega razvoja. To se kaže po eni strani v tem, da marsičesa ne spremeni, kar bi bilo treba vsekakor nujno porušiti, po drugi pa v tem, da ne ruši in ne gradi s trdnim občutkom legitimnega vladanja, ampak tako, da se bodisi obotavlja bodisi hiti, kot je značilno za uzurpatorja, ki notranje, v mislih, občutku in odločitvi anticipira neogibno restavracijo kapitalizma.

Pri tem ne mislim le na bolj ali manj odkrito protirevolucionarno sabotažo sindikalne birokracije med madžarsko diktaturo svetov, ki si je prizadevala kolikor se le da brez trenja ponovno vzpostaviti kapitalizem. Tudi korupcija sovjetov, na katero so tako pogosto opozarjali, ima tu enega svojih glavnih vzrokov. Deloma v mentaliteti številnih funkcionarjev sovjetov, ki so si na tihem prav tako želeli vrnitve »legitimnega« kapitalizma in ki so zato nenehno mislili, kako bi lahko v tem primeru opravičili svoje ravnanje, deloma v tem, da vsi tisti, ki so sodelovali pri nujno »ilegalnih« opravilih (tihotapstvo blaga, propaganda v tujini), duhovno in predvsem moralno niso bili zmožni dojeti, da je bila njihova dejavnost glede na edino odločilno stališče, stališče proletarske države, prav tako »legalna« dejavnost kakor vsaka druga. Pri ljudeh z nihajočo moralno se je ta nejasnost kazala kot odkrita korupcija, pri marsikaterem poštenem revolucionarju pa v romantičnem pretiravanju »ilegalnosti«, v nekoristnem izzivanju »ilegalne« možnosti: *kot odsotnost občutka za legitimnost revolucije: »za pravico, da ustvarijo svojo lastno pravno ureditev.«*

274 Ta občutek in to zavest o legitimnosti mora v obdobju diktature zamjenjati nepristranski odnos do meščanskega prava, zahteva prejšnjih etap revolucije. Toda kljub tej spremembi je ta razvoj *kot razvoj razredne proletarske zavesti enoten in premočrten*. To se najjasneje kaže v zunanji politiki proletarskih držav, ki se morajo, soočene s kapitalističnimi oblikami oblasti, bojevati tudi proti buržoazni državi (četudi deloma, a le deloma z drugačnimi sredstvi) kakor med bojem za osvojitve oblasti v lastni državi. Stopnja in zrelost razredne zavesti ruskega proletariata sta se sijajno izkazali že pri mirovnih pogajanjih v Brest-Litovsku. Čeprav so se zastopniki ruskega proletariata pogajali z nemškim imperializmom, so vendarle priznavali kot prave legitimne partnerje za pogajalsko mizo samo zatirane brate po vsem svetu. Čeprav je Lenin zelo preudarno in realistično trezno ocenil dejansko razmerje moči, je vendarle dovolil, da njegovi pogajalci spregovorijo svetovnemu proletariatu, predvsem proletariatu centralnih sil. Leninova zunanja politika ni bila toliko pogajanje med Rusijo in Nemčijo, marveč bolj spodbujanje proletarske revolucije, revolucionarne zavesti v deželah srednje Evrope. In naj sta se zunanja in notranja politika vlade svetov še tako spreminjali, naj sta se še tako zmeraj prilagodili realnim razmerjem moči, je trdna točka tega razvoja zmeraj bilo to temeljno načelo, namreč načelo legitimnosti lastne oblasti, ki je bilo hkrati načelo spodbujanja revolucionarne razredne zavesti svetovnega proletariata. Vprašanje, ali bodo meščanske države priznale Sovjetsko Rusijo, je treba torej obravnavati v celoti ne le kot vprašanje, kaj bi Rusija s tem pridobila, ampak tudi kot vprašanje, ali buržoazija priznava legitimnost izvršene proletarske revolucije. Pomen tega priznanja se spreminja z njegovimi konkretnimi razmerami. Na omahujoče elemente malomeščanskih razredov v Rusiji in v svetovnem proletariatu pa v bistvu deluje enako: sankcionira legitimnost revolucije zato, da svoje državne predstavnike, republiko svetov sprejema kot legalne. Različna sredstva ruske politike: neizprosno razbijanje domače protirevolucije, pogumno upiranje silam, ki so zmagale v vojni, s katerimi ni Rusija nikoli govorila kot premaganka (kakor meščanska Nemčija), odkrito podpiranje revolucionarnih gibanj itn. so se vsa podrejela temu smotru. Z njihovo pomočjo se krha notranja protirevolucionarna fronta in se ukloni legitimnosti revolucije. Ta sredstva prispevajo k temu, da se v proletariatu krepi revolucionarna samozavest, spoznanje lastne moči in lastnega dostojanstva.

275

Ravno v tistih dejavnikih, v katerih vidijo zahodni oportunisti in njihovi srednjeevropski malikovalci znamenja zaostalosti ruskega proletariata, v jasnem in enoznačnem razbijanju notranje protirevolucije, v brezobzirnem ilegalnem in »diplomatskem« *boju za svetovno revolucijo*, se jasno kaže ideološka zrelost ruskega proletariata. Njegova revolucija ni zmagala zato, ker bi mu srečne razmere priigrale v roke oblast (kakor je bilo to pri nemškem proletariatu novembra 1. 1918, pri madžarskem v istem času in marca 1. 1919), ampak zato, ker je, ojeklenel v dolgih ilegalnih bojih, ker je jasno spoznal bistvo kapitalistične države in ker je njegovo delovanje vodila resnična dejanskost, ne pa ideološke fantazijske utvare. Proletariat srednje in zahodne Evrope ima pred seboj še težko pot. Da bi prišel do zavesti o svoji zgodovinski poklicanosti, do legitimnosti svojega gospodstva, se mora najprej naučiti dojeti, da sta legalnost in ilegalnost zgolj taktični in da se otrese tako legalnega krenizma kot romantike ilegalnosti.